

Research Article

Journal of Business and Trade (JOINBAT) 5(2), 117-130, 2024

Received: 20-Aug-2024 Accepted: 21-Oct-2024

homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joinbat>

<https://doi.org/10.58767/joinbat.1536095>

SAKARYA UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

Türkiye'nin KEİ Ülkeleri ile Ticaret Yoğunluk Analizi

Elif SARIÇİÇEK*¹

Araştırma Görevlisi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Türkiye. elif.saricicek@alanya.edu.tr

ÖZ

Uluslararası ticaret ülkelerin kaynaklara ulaşmasında ve ülkelerin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum ise ülkeleri daha fazla işbirliği ve anlaşma yapmaya teşvik etmektedir. Böylece ticari ilişkileri güçlendirmek ve ticareti kolaylaştırmak gibi nedenlerle birçok işbirliği ve anlaşma yapılmaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üye ülkeler arasında barışı, istikrarı ve ekonomik işbirliğini sağlamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve bölgelerarası ticaretin artırılması gibi birçok hedefe sahiptir. Karadeniz Bölgesi, Asya ve Avrupa arasında önemli bir geçiş noktasıdır, Türkiye ise Karadeniz'de jeopolitik ve stratejik bir öneme sahiptir. Bu hususta, Türkiye'nin üye ülkeler ile ticaret performansının değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ülkeleri ile ticaretini değerlendirmek ve ticaret yoğunluk analizi ile ticaret yoğunluklarının dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek veya daha düşük olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile 2019-2023 yılları arası ticareti değerlendirilmiş ve üye ülkeler ile ticaret yoğunlukları ticaret yoğunluk endeksi ile analiz edilmiştir. Çalışmada Türkiye ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün ticaretinin değerlendirilmesi sonucunda Türkiye'nin toplam ihracatında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün önemli bir paya sahip olduğu ve ticaret akışının yıllara göre artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye'nin Ermenistan hariç 11 üye ülke ile dünyanın geri kalanına göre daha yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üye ülkeler arasında ise Türkiye ile en yüksek ticaret yoğunluk endeksi değerine sahip ülkenin Gürcistan olduğu, en düşük ticaret yoğunluk endeksi değerine sahip ülkenin ise Ermenistan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KEİ, Türkiye, Ticaret Yoğunluk Analizi, Dış Ticaret

Türkiye's Trade Intensity Analysis with BSEC Countries

ABSTRACT

International trade plays an important role in countries' access to resources and in their development. This situation encourages countries to cooperate more and to realize trade agreements. Thus, many cooperation and agreements are made for reasons such as strengthening trade relations and facilitating trade. The Black Sea Economic Cooperation aims to ensure peace, stability and economic cooperation among member countries. It also has many objectives such as removing barriers to trade and increasing interregional trade. The Black Sea Region is an important transit point between Asia and Europe. Türkiye has a geopolitical and strategic importance in the Black Sea. In this regard, it is important to evaluate Türkiye's trade performance with member countries. The aim of this study is to assess Türkiye's trade with the Black Sea Economic Cooperation countries and to reveal whether their

*Sorumlu Yazar: elif.saricicek@alanya.edu.tr

trade intensities are higher or lower than expected compared to the rest of the world through trade intensity analysis. Accordingly, Türkiye's trade with the Organization of the Black Sea Economic Cooperation for the period 2019-2023 is evaluated and trade intensity with member countries is analyzed with trade intensity index calculation. The study concludes that the Organization of the Black Sea Economic Cooperation has a significant share in Türkiye's total exports and that trade flows have increased over the years. According to the results of the analysis, it is concluded that Türkiye has a higher trade intensity with 11 member countries, except Armenia, compared to the rest of the world. Among the member countries, Georgia has the highest trade intensity index value with Türkiye, while Armenia has the lowest trade intensity index value.

Keywords: BSEC, Türkiye, Trade Intensity Analysis, Foreign Trade

1. Giriş

Ticaret geçmişten günümüze kadar ulusların ihtiyaçlarını karşılaması ve yeterli kaynaklara ulaşması için önemli bir rol oynamıştır. Uluslararası ticaret ise geçmişten günümüze kadar ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ruppel, 2018). Ülkeler ticareti serbestleştirmek ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmak için çeşitli işbirliği ve anlaşmalar yapmaktadır. Bu amaçların yanında barışın ve istikrarın sağlanması, ülke ekonomilerinin gelişmesi ve kalkınması için ülkelerin bir araya geldiği çeşitli uluslararası örgütler kurulmaktadır. Bu örgütlerden biri bölgesel örgüt olarak kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüdür. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 25 Haziran 1992'de Türkiye öncülüğünde İstanbul Zirvesi'nde yayımlanan bir deklarasyon ile kurulmuştur. KEİ'nin 2020 itibariyle 13 üyesi bulunmaktadır. Bu üyeler; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Kuzey Makedonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. KEİ'nin amacı üye ülkelerin coğrafi yakınlıkları ve birbirlerini tamamlayıcı niteliklerinden yararlanarak Karadeniz Havzası'nda barış, refah ve istikrarı sağlamaktır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024a). Tarım, bankacılık ve finans, ticaret ve ekonomik kalkınama, gümrük meseleleri, enerji, KEİ-AB iş birliği, suçla mücadele, kültür, turizm, eğitim, acil yardım, çevresel koruma, istatistiksel veri ve ekonomik bilgi değişimi, sağlık ve eczacılık, bilgi ve iletişim teknolojileri, kurumsal yenilenme ve iyi yönetim, bilim teknolojisi ve kobiler KEİ'nin çalışma alanlardır (BSEC, 2024). KEİ'nin kurulması, tarihin belli dönemlerinde birbirleri ile rakip olan ülkelerin ilişkilerini güçlendirmeleri açısından da önemli bir fırsat olmuştur (Yılmaz-Bozkuş, 2019: 179). KEİ birçok alanda işbirliği üzerine çalışmasına rağmen ticaret önde gelen konulardan biridir. Karadeniz Bölgesi'nde ticareti serbestleştirmek KEİ'nin hedefleri arasındadır. Bu doğrultuda, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve bölgelerarası ticaretin artırılması üzerine çalışmalar yapmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024b).

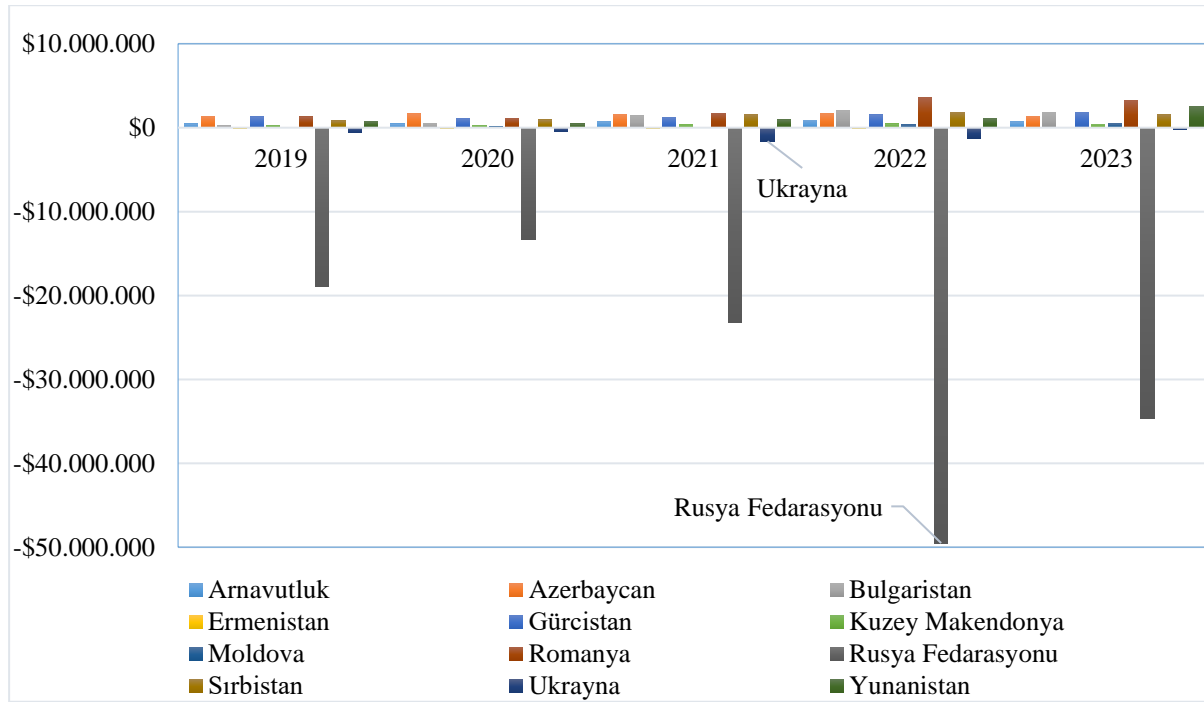
Karadeniz Bölgesi, Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmektedir ve geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Karadeniz Bölgesi konumu itibari ile birçok ticari işbirliği ve anlaşmaların gerçekleştiği bir bölge olmuştur (Genç, Avcı & Sevgin, 2017: 16). Rusya, Türkiye, Romanya, Ukrayna, Bulgaristan ve Gürcistan'ın Karadeniz'e kıyısının olması, Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Sırbistan ve Yunanistan'ın Karadeniz'e yakın olması bu ülkelerin yıllardır etkileşimde olmalarına neden olmuştur (Genç, Artan & Berber, 2011: 209). Dolayısıyla KEİ'ye üye olan bu ülkelerin ticari ortaklıkları ve ticari ilişkileri de gelişmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin örgüt üyesi olan ülkeler ile dış ticaret ilişkisi örgütün hedefleri doğrultusunda yön bulabilir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin üye ülkeler ile ticari ilişkilerini ve dış ticaretini incelemek önem arz etmektedir. Türkiye jeopolitik ve stratejik bir konuma sahiptir. Bu nedenle bölgede önemli bir ülke konumundadır. Türkiye'nin çevre ülkeler ile ilişkilerinin sürekli olarak devam etmesi ticari ilişkilerinin güçlenmesi bakımından önem arz edebilir. Türkiye'nin 2023 yılında en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında altıncı sırada Rusya, on birinci sırada Romanya, on beşinci sırada Bulgaristan, on altıncı sırada Yunanistan, on yedinci sırada ise Ukrayna bulunmaktadır. En çok ithalat yaptığı ülkeler arasında ise; birinci sırada Rusya, yirminci sırada Ukrayna bulunmaktadır (TUİK, 2024). Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı yirmi ülke arasında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi olan beş ülke yer almaktadır. Tüm bunlar doğrultusunda, Türkiye'nin üye ülkeler ile ticaretinin gelişmesinin Türkiye'nin dış ticaretinde pozitif bir etki yaratabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Karadeniz Bölgesi uluslararası ticaret için önemli bir bölgedir ve Türkiye Karadeniz'de jeopolitik ve stratejik bir öneme sahiptir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üye ülkeler arasında barışı, istikrarı ve ekonomik işbirliğini sağlamayı hedeflemektedir. Tüm bunlar doğrultusunda, Türkiye'nin üye ülkeler ile ticaretinin incelenmesi ve üye ülkeler arasında ticaret yoğunluk analizinin yapılması önem arz etmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin KEİ ile dış ticareti incelenerek üye ülkeler ile ticaret yoğunluğu analiz edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ülkeleri ile ticaretini değerlendirmek ve ticaret yoğunluk analizi ile ticaretlerinin dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek veya daha düşük düzeyde olup olmadığını ortaya koymaktır. Literatürde benzer çalışmalar olmasına rağmen Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ülkeleri ile ticaretini değerlendirerek ticaret yoğunluklarını analiz eden bir çalışma yapılmamıştır. Bu konu üzerine bir çalışma yaparak ayrıca literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile Ticareti

Türkiye'nin KEİ üyesi ülkeler ile gerçekleştirdiği ihracat ve ithalatın 2019-2023 yıllarına ait verileri aşağıda Tablo 1'de görülmektedir. Tablo 1'e bakıldığında Türkiye'nin KEİ ile gerçekleştirdiği ihracat yıllar itibariyle artış göstermiştir. Aynı doğrultuda, Türkiye'nin bu ülkeler ile gerçekleştirdiği ithalatta yıllara göre artmıştır. Türkiye'nin KEİ ile dış ticaret hacmi yıllara göre artış göstermiştir. Fakat Tablo 1'de görüldüğü üzere dış ticaret fazlası verdiği bir yıl olmamıştır. Bunun nedeni ise aşağıda Şekil 1'de görüldüğü üzere 2019-2023 yılları arasında Rusya ile gerçekleştirdiği ticarete dış ticaret açığının çok yüksek düzeyde olmasıdır. Dolayısıyla Tablo 1'de dış ticaret açıklarının nedeni Rusya ile gerçekleştirilen ticarete ithalatın ihracattan yüksek düzeyde olması ve bu nedenle dış ticaret açıklarının oluşmasıdır.

Şekil 1: KEİ Üyesi Ülkelerin Türkiye ile Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: ITC, 2024

Tablo 1'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin ihracatında KEİ'nin payı yıllara göre artış göstermiştir. Türkiye'nin ihracatında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün payı 2019 yılında %11,73 düzeyindeyken 2023 yılında %15,45 olduğu görülmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün ihracatında Türkiye'nin payının da yıllara göre artış gösterdiği Tablo 1'de görülmektedir. 2019 yılında KEİ'nin ihracatında Türkiye'nin payı %3,96 seviyesindeyken 2023 yılında %6,06 olmuştur. Fakat genel görünümde payının yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir. Tablo 1'de KEİ üyesi ülkeler ile Türkiye'nin yıllara göre ticari ilişkilerinin gelişme gösterdiği görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile 2019-2023 Ticaret Göstergeleri

Yıl	KEİ'ye ihracat	KEİ'den ithalat	KEİ ile dış ticaret hacmi	KEİ ile ticaretinde dış ticaret dengesi	Türkiye'nin dünyaya ihracatı	Türkiye'nin ihracatında KEİ'nin payı %	KEİ'nin ihracatında Türkiye'nin Payı %
2019	21.207.133	33.999.613	55.206.746	-12.792.480	180.870.841	11,73	3,96
2020	21.084.018	28.188.568	49.272.586	-7.104.550	169.657.940	12,43	3,79
2021	28.827.103	43.965.220	72.792.323	-15.138.117	225.264.314	12,80	4,26
2022	37.271.397	74.460.758	111.732.155	-37.189.361	254.171.899	14,66	6,33
2023	39.455.883	60.360.807	99.816.690	-20.904.924	255.440.780	15,45	6,06

Kaynak: International Trade Center, 2024

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile Türkiye'nin en çok ticaretini yaptığı fasıllar aşağıda Tablo 2'de ve Tablo 3'te yer almaktadır. Türkiye'nin 2023 yılında KEİ'ye en çok ihracat yaptığı fasıllar aşağıda Tablo 2'de görülmektedir. Türkiye'nin 2023 yılında KEİ'ye ihracatında 4,8 milyon dolar ile ilk sırada nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar yer almaktadır. En çok ihracatı yapılan fasıllar içerisinde nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazların oranı %12,32'dir. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde KEİ'ye yapılan ihracatta nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar ürün grubunun payı %19,27 olmuştur. En çok ihracatı yapılan ikinci fasıl ise 3,7 milyar dolar ile mineral yakıtlar ve mineral yağlar olmuştur. Türkiye'nin KEİ'ye gerçekleştirdiği toplam ihracatın içinde mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubunun %9,55 paya sahip olduğu görülmektedir. Mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubunun dünyaya ihracatının 16,3 milyar dolar olduğu görülmektedir. Öte yandan Türkiye'nin dünyaya ihracatı içinde KEİ'ye yapılan ihracatta mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunun payı %22,98'dir. Türkiye'nin KEİ'ye ihracatını gerçekleştirdiği ürünlerden üçüncü sırada demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki taşıtlar ve bunların aksam ve parçaları gelmektedir. 2023 demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki taşıtlar ve bunların aksam ve parçaları ürün grubunun ihracatı 2,7 milyar dolar gerçekleştirilmiştir ve KEİ'ye yapılan ihracatın içinde %6,96'lık bir paya sahiptir. Dördüncü sırada, 2,5 milyar dolar ile plastikler ve bunlardan mamul eşyalar ürün grubu yer almaktadır, KEİ'ye yapılan ihracat içindeki payının ise %6,57 olduğu görülmektedir. Beşinci sırada, elektrikli makine ve cihazlar ve bunların parçaları yer almaktadır. İhracat değeri 2,3 milyar dolar iken toplam ihracat içinde sahip olduğu payın %6,03 olduğu görülmektedir. En çok ihracatı yapılan diğer fasıllar ise; demir ve çelik, demir veya çelikten eşyalar, yenilebilir meyve ve kabuklu yemişler, alüminyum ve bunlardan mamul eşyalar, örme veya tığ işi giyim eşyaları ve giyim aksesuarları olmuştur.

Türkiye'nin toplam ihracatı içinde KEİ'ye yapılan ihracatın oranının %15,45 olduğu aşağıdaki Tablo 2'de görülmektedir. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde mineral yakıtlar ve mineral yağlar, plastikler ve bunlardan mamul eşyalar, demir ve çelik, yenilebilir meyve ve kabuklu yemişler ürün gruplarının %20 ve üzerinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne ihraç edildiği görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyelerine en çok ihracatını yaptığı ilk 10 fasıl

Ürünler	Türkiye'nin KEİ'ye ihracatı (Bin \$)	Oranı %	Türkiye'nin dünyaya İhracatı	Türkiye'nin dünyaya ihracatı içinde KEİ'nin oranı
Nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar	4.861.620	12,32	25.233.061	19,27
Mineral yakıtlar, mineral yağlar	3.766.789	9,55	16.388.906	22,98
Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki taşıtlar ve bunların aksam ve parçaları	2.744.681	6,96	30.828.075	8,90
Plastikler ve bunlardan mamul eşyalar	2.591.748	6,57	10.571.002	24,52
Elektrikli makine ve cihazlar ve bunların parçaları	2.380.535	6,03	15.324.532	15,53
Demir ve çelik	1.998.715	5,07	8.860.174	22,56
Demir veya çelikten eşyalar	1.820.748	4,61	10.050.829	18,12
Yenilebilir meyve ve kabuklu yemişler	1.418.878	3,60	5.368.161	26,43
Alüminyum ve bunlardan mamul eşyalar	969.663	2,46	5.317.254	18,24
Örme veya tığ işi giyim eşyaları ve giyim aksesuarları	953.866	2,42	10.277.582	9,28

Kaynak: International Trade Center, 2024

Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nden en çok ithalatını gerçekleştirdiği fasıllar aşağıda Tablo 3'te görülmektedir. En çok ithalatı gerçekleştirilen ürünlerden ilk sırada mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubu yer almaktadır. Türkiye Rusya'dan yüksek düzeyde mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunu ithalat etmektedir. 2023 yılında Türkiye Rusya'dan 30,09 milyar dolarlık mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunun ithalatını gerçekleştirmiştir (ITC, 2024). Bu nedenle ilk sırada mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubu gelmektedir. İkinci sırada hububat grubu gelmektedir ve 4,4 milyar dolar gerçekleşmiştir. Hububat grubu en çok ithalatı yapılan fasıllar arasında %7,39 paya sahiptir. İlk sırada yer alan mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubu 2023 yılında 32,5 milyar dolar gerçekleştirilmiştir ve KEİ'ye yapılan toplam ithalat içinde %53 paya sahiptir. Türkiye'nin KEİ ile ticaretinde meydana gelen dış ticaret açıklarının, yüksek düzeyde ithal edilen mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubundan kaynaklı olduğu Tablo 3'te görülmektedir. En çok ithalatı yapılan fasıl olarak üçüncü sırada demir ve çelik gelmektedir. 2023 yılında 4,40 milyar dolar demir ve çelik ithal edilmiştir. KEİ'den yapılan toplam ithalat içindeki payı ise %7,31'dir. En çok ithal edilen fasıllar arasında dördüncü sırada 2,42 milyar dolar ile bakır ve bunlardan mamul eşyalar; beşinci sırada 1,75 milyar dolar ile alüminyum ve bunlardan mamul eşyalar gelmektedir. Diğer en çok ithal edilen fasıllar ise sırasıyla; hayvansal, bitkisel veya mikrobiyal katı ve sıvı yağlar; nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar; yağlı tohumlar ve yağlı meyveler, plastikler ve bunlardan eşyalar, elektrikli makine ve ekipmanlar ve bunların parçalarıdır.

Tablo 3: Türkiye'nin KEİ'den en çok ithalatını yaptığı ilk 10 fasıl (2023)

Ürünler	Türkiye'nin KEİ'ye ithalatı (Bin \$)	Oran %	Türkiye'nin dünyadan ithalatı (Bin \$)	Türkiye'nin dünyadan ithalatı içinde KEİ'nin payı
Mineral yakıtlar, mineral yağlar	32.509.657	53,86	69.113.811	47,04
Hububatlar	4.462.135	7,39	5.075.074	87,92
Demir ve çelik	4.409.506	7,31	24.160.165	18,25
Bakır ve bunlardan mamul eşya	2.428.347	4,02	5.651.898	42,97
Alüminyum ve bunlardan mamul eşyalar	1.750.498	2,90	6.292.568	27,82
Hayvansal, bitkisel veya mikrobiyal katı ve sıvı yağlar	1.725.443	2,86	3.215.509	53,66
Nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar	1.479.276	2,45	40.939.209	3,61
Yağlı tohumlar ve yağlı meyveler	1.043.260	1,73	2.990.011	34,89
Plastikler ve bunlardan eşya	1.009.098	1,67	16.214.495	6,22
Elektrikli makine ve ekipmanlar ve bunların parçaları	1.008.085	1,67	27.823.797	3,62

Kaynak: International Trade Center, 2024

Tablo 3'te Türkiye'nin toplam ticareti içinde KEİ'den ithalatı yapılan ürünlerin payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubunun ithalatını dünyadan toplam 69,1 milyar gerçekleştirmiştir. KEİ'den gerçekleştirdiği ise 32,5 milyar dolardır. Dolayısıyla KEİ'den gerçekleştirilen mineral yakıtlar ve yağlar grubunun, Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki payı %47,04 olmuştur. Türkiye'nin mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunun neredeyse yarısını KEİ'den ithal ettiği Tablo 3'te görülmektedir. Türkiye'nin hububatlar ürün grubu için toplam 5,07 milyar dolar ithalat yapmıştır. Bu ürün grubu için KEİ'den gerçekleştirdiği ithalat ise 4,46 milyar dolar olmuştur. Tablo 3'te Türkiye'nin hububat ürün grubunun çok büyük bir kısmını KEİ'den ithal ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin 2023 yılında dünyadan gerçekleştirdiği toplam ithalatta KEİ'den gerçekleştirdiği hububat grubunun payı %87,92 olmuştur. Bir diğer yüksek paya sahip olan ürün grubu hayvansal, bitkisel veya mikrobiyal katı ve sıvı yağlardır. Türkiye'nin bu ürün grubundan gerçekleştirdiği toplam ithalatın 2,99 milyar dolarken KEİ'den gerçekleştirdiği 1,72 milyar dolar olmuştur. Tablo 3'te de görüldüğü üzere %53,66 gibi yüksek bir oran ile hububatlar ürün grubunu KEİ'den ithal etmektedir. Türkiye'nin toplam ithalatı içinde KEİ'nin yüksek paya sahip olduğu diğer ürünler ise sırayla; bakır ve bunlardan mamul eşyalar, yağlı tohumlar ve yağlı meyveler, alüminyum ve bunlardan mamul eşyalardır.

Tablo 4: Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Ülkeleri ile 2023 Yılı Ticaret Göstergeleri (Bin ABD Doları)

Ülkeler	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış ticaret hacmi
Arnavutluk	763.140	55.627	707.513	818.767
Azerbaycan	2.796.898	1.440.075	1.356.823	4.236.973
Bulgaristan	4.226.606	2.407.015	1.819.591	6.633.621
Ermenistan	22.639	3.266	19.373	25.905
Gürcistan	2.631.514	799.570	1.831.944	3.431.084
Kuzey Makedonya	647.387	227.638	419.749	875.025
Moldova	644.176	133.804	510.372	777.980
Romanya	6.948.384	3.685.500	3.262.884	10.633.884
Rusya Federasyonu	10.907.631	45.597.875	-34.690.244	56.505.506
Sırbistan	2.254.004	690.441	1.563.563	2.944.445
Ukrayna	3.441.998	3.691.707	-249.709	7.133.705
Yunanistan	4.171.506	1.628.289	2.543.217	5.799.795

Kaynak: International Trade Center, 2024

Yukarıda Tablo 4'te Türkiye ile KEİ ülkelerinin ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi ve dış ticaret hacimleri yer almaktadır. Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile ticaretinde en yüksek ihracat, ithalat ve dış ticaret hacmine sahip ülkenin Rusya olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2023 yılında Rusya'ya gerçekleştirdiği ihracat 10,9 milyar dolarken Rusya'dan gerçekleştirdiği ithalat ise 45.5 milyar dolardır. İthalat değerinin ihracat değerinden yüksekliğinin nedeni Rusya'dan mineral yakıtlar ve mineral yağlar fasılının yüksek düzeyde ithal edilmesidir (ITC, 2024). Rusya ile gerçekleştirilen ticarete 34.6 milyar dolar dış ticaret açığı meydana gelmiştir. Tablo 1'de Türkiye'nin KEİ ile ticaret göstergelerinin incelendiği bölümde de bahsedildiği üzere, KEİ ile yapılan ticarete 2019-2023 yılları arası dış ticaret açıklarının olması Rusya'dan yüksek düzeyde ithalat yapılmasıdır. Tablo 4'te ihracatın görece yüksek olduğu bir diğer ülke Romanya'dır. Romanya'ya 2023 yılında 6.9 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. Romanya'dan gerçekleştirilen ithalat ise 3.6 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret dengesinde 3.2 milyar dolar dış ticaret fazlası meydana gelmiştir. Tablo 4'te üye ülkeler arasından Türkiye'nin en yüksek ticaret hacmine sahip olduğu ikinci ülkenin Romanya olduğu görülmektedir. Tablo 4'te Türkiye'nin diğer üyeler ile ihracatına bakıldığında, Romanya'dan sonra yüksek düzeyde ihracat gerçekleştirilen ülkeler sırayla Bulgaristan, Yunanistan, Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Sırbistan'dır. Türkiye'nin Rusya'dan sonra görece yüksek düzeyde ithalat gerçekleştirdiği ülkelere sırayla Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Azerbaycan ve diğer üyeler gelmektedir. Tablo 4'te dış ticaret dengelerine bakıldığında, Rusya ve Ukrayna dışında diğer üye ülkeler ile dış ticaret fazlası verilmiştir. Türkiye'nin 2023 yılında üye ülkeler arasında en fazla dış ticaret fazlası verdiği ülke Romanya olmuştur. Romanya ile gerçekleştirilen ticarete 3.2 milyar dolar dış ticaret fazlası oluşmuştur. Romanya'dan sonra dış ticaret fazlasının görece yüksek olduğu diğer ülkelerin sırayla Yunanistan, Gürcistan, Sırbistan olduğu görülmektedir. Tablo 4'te Türkiye'nin üye ülkeler ile dış ticaret hacmine bakıldığında, en yüksek dış ticaret hacminden en düşük dış ticaret hacmine göre sırayla; Rusya ile 56.5 milyar dolar, Romanya ile 10.6 milyar dolar, Ukrayna ile 7.2 milyar dolar, Bulgaristan ile 6.6 milyar dolar, Yunanistan ile 5.7 milyar dolar, Azerbaycan ile 4.2 milyar dolar, Gürcistan ile 3.4 milyar dolar, Sırbistan ile 2.9 milyar dolar, Kuzey Makedonya ile 875 milyon dolar, Arnavutluk ile 818, 7 milyon dolar, Moldova ile 777,9 milyon dolar, Ermenistan ile 25.9 milyon dolar dış ticaret hacmine sahip olduğu görülmektedir.

3. Metodoloji

Bu çalışmada Türkiye'nin 2019-2023 yıllarına ait verileri International Trade Center (ITC) üzerinden elde edilmiştir. 2019-2023 yıllarına ait toplanan ikincil veriler ile Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile dış ticaret verileri incelenmiştir. Ayrıca International Trade Center üzerinden alınan veriler ile Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ülkeleri ile en çok ticaretine konu olan fasıllara yer verilmiştir. Son olarak ise Türkiye'nin KEİ üyesi olan Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Kuzey Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Ukrayna ve Yunanistan ile 2019-2023 yılları arası ticaret yoğunluğu analiz edilmiştir.

Ülkelerin ticaretlerini değerlendirmek ve performanslarını analiz etmek için birçok farklı endeks ve ölçüt bulunmaktadır. Bu ölçütlerden biri benzer çalışmalarda yaygın olarak kullanılan ticaret yoğunluk endeksidir (Bashimov, 2022: 52). Ticaret yoğunluk endeksi, bir ülkenin ticaret ortağına yaptığı ihracatın yüzde olarak dünya ortalamasına göre beklenenden daha yüksek veya daha az olup olmadığını ortaya koymaktadır (World Bank, 2010). Ticaret yoğunluk endeksi, bir ülkenin partner ülkeye olan ihracatının tüm dünyaya olan ihracattaki payının, partner ülkeye yapılan ihracattaki payına bölünmesidir. Ticaret yoğunluk endeksi formülü Brown (1949) ve Kojima (1964) tarafından geliştirilmiştir. Formülün matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir.

$$TII_{ij} = \left(\frac{X_{ij}/X_{it}}{X_{wj}/X_{wt}} \right) \quad (1)$$

TII_{ij} : i ülkesinin j ülkesi ile ticaret yoğunluğu indeksi

X_{ij} : i ülkesinin j ülkesine ihracatı

X_{it} : i ülkesinin dünyaya toplam ihracatı

X_{wj} : Dünyanın j ülkesine ihracatı

X_{wt} : Dünya toplam ihracatı

Ticaret yoğunluk endeks değeri 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Endeks değerinin 1'den düşük olması i ülkesi ile j ülkesinin ticaret yoğunluğunun dünya ortalamasına göre beklenenden daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Endeks değerinin 1'den yüksek olması ise i ülkesinin j ülkesi ile ticaret yoğunluğunun dünya ticaretindeki önemi göz önüne alındığında beklenenden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (The World Bank, 2010). Diğer bir ifade ile ticaret yoğunluk endeksi değerinin 1'den yüksek olması bir ülkenin partner ülke ile ticaretinin dünya ortalamasına göre beklenenden daha yüksek olduğunu, endeks değerinin 1'den düşük olması ise ticaret yoğunluğunun dünya ortalamasına göre beklenenden daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Formül çalışmada kullanılırken; TII_{ij} : Türkiye'nin KEİ ülkesi ile ticaret yoğunluk endeksi, X_{ij} : Türkiye'nin KEİ üyesi bir ülkeye olan ihracatını, X_{it} : Türkiye'nin dünyaya yaptığı toplam ihracatı, X_{wj} : Dünyanın KEİ ülkesine yaptığı ihracatı, X_{wt} : Dünya toplam ihracatını ifade etmektedir.

4. Bulgular

Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi ülkeler ile 2019-2023 yıllarına ait dış ticaret verileri ile ticaret yoğunlukları hesaplanmıştır. Tablo 4'te Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile 2019-2023 yıllarına ait ticaret yoğunluk endeks değerleri görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile 2019-2023 yıllarına ait Ticaret Yoğunlukları

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
Arnavutluk	8,56	9,07	10,05	11,46	7,76
Azerbaycan	13,60	20,07	19,69	16,91	14,74
Bulgaristan	7,33	7,77	8,38	7,91	7,19
Ermenistan	0,00	0,02	0,04	0,04	0,17
Gürcistan	22,13	24,57	21,78	23,26	21,83
Kuzey Makedonya	4,49	4,93	4,93	5,32	4,89
Moldova	6,10	6,39	6,21	6,99	6,76
Romanya	4,37	4,37	4,37	5,09	4,80
Rusya Federasyonu	1,77	2,01	1,94	4,56	4,77
Sırbistan	5,09	5,46	5,94	5,99	5,18
Ukrayna	3,68	3,97	3,92	5,68	4,93
Yunanistan	3,75	3,35	3,97	3,28	4,29

Kaynak: International Trade Center (2024) verileri ile yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye'nin Arnavutluk ile ticaret yoğunluk düzeyine bakıldığında, 2019 yılında 8,56 olan endeks değerinin 2022 yılına kadar artarak 11,46 olduğu Tablo 4'te görülmektedir. Fakat 2023 yılında ticaret yoğunlukları azalarak 7,76 olmuştur. Genel olarak bakıldığında, Türkiye'nin Arnavutluk ile ticaret yoğunluk düzeyinin 1'den yüksek olması dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğunu göstermektedir. Bunlar doğrultusunda ise ikili ticaretin iyi durumda olduğu ve gittikçe ticari ilişkilerinde ivme kaydettikleri anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin Azerbaycan ile ticaret yoğunluk düzeyine bakıldığında, Tablo 4'te 2019 yılında 13,60 olan ticaret yoğunluk düzeyinin 2020 yılında artarak 20,07 olduğu görülmektedir. ITC verilerine göre, 2020 yılında Azerbaycan'ın dünyadan yaptığı ithalat bir önceki yıla göre 2,9 milyar dolar azalırken, Türkiye'den ithalatı bir önceki yıla göre 296,8 milyon dolar artmıştır. Türkiye'nin ise 2020 yılında dünyaya yaptığı ihracat bir önceki yıla göre 11,2 milyar dolar düşüş göstermiştir. Bu da iki ortağın 2020 yılında iyi bir ticaret ilişkisine sahip olduğunu göstermektedir. Ticaret yoğunluğu 2020 yılından sonra tekrar azalma göstererek 2023 yılında 14,74 düzeyinde olduğu görülmektedir. Türkiye ile Azerbaycan arasında ticaret yoğunluğunun yıllara göre yükseldiği ve düştüğü görülmesine rağmen ticaret yoğunluk endeks değerinin 1'den yüksek olması Azerbaycan'ın iyi bir ticaret ortağı olduğunu göstermektedir. Tablo 4'e bakıldığında Türkiye ile Azerbaycan'ın dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek ticaret yoğunluğuna sahip oldukları görülmektedir.

Türkiye'nin Bulgaristan ile ticaret yoğunluk düzeyine bakıldığında, endeks değerinin 2019 yılında 7,33 düzeyindeyken 2023 yılında 7,19 düzeyinde olduğu Tablo 4'te görülmektedir. Ticaret yoğunluk endeks değerleri genel olarak aynı düzeyde seyretmiş olsa da 2021 yılında 8,31 düzeyinde olmuştur. Ticaret ortaklarının endeks sonucunun 1'den yüksek olması nedeni ile dünyanın geri kalanına göre ticaret yoğunluklarının beklenenden daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durumda, Türkiye ve Bulgaristan'ın iyi bir ticaret ortağı oldukları ve iyi bir ticaret ilişkisine sahip oldukları söylenebilmektedir.

Türkiye'nin Ermenistan ile ticaret yoğunluk endeksi hesaplandığında, 2019-2023 yılları arasında ticaret yoğunluk endeks değerinin 1'den düşük olduğu Tablo 4'te görülmektedir. Bu durumda, Türkiye ile Ermenistan'ın ticaret yoğunlukları dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha düşük olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere, ikili ilişkilerinin yoğun olmadığı ve iyi bir ticari ortaklığa sahip olmadıkları görülmektedir. Tablo 4'te görüldüğü üzere diğer yıllara göre ticaret yoğunluk düzeyleri artmış ve 2023 yılında 0,17 olmuştur.

Türkiye'nin Gürcistan ile ticaret yoğunluğuna bakıldığında, Tablo 4'te 2019 yılında 22,13 düzeyinde ticaret yoğunluğuna sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Gürcistan ile ticaret yoğunluğunun 2023 yılına kadar inişli çıkışlı olsa da genellikle benzer düzeyde ve yüksek seyrettiği görülmektedir. Türkiye ile Gürcistan'ın ticaret yoğunluk endeks değerinin 1'den yüksek olması dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek düzeyde ticaret yoğunluğuna sahip olduklarını göstermektedir. Tüm bunlar doğrultusunda, iyi bir ticaret ortağı oldukları ve ticari ilişkilerinin iyi seyrettiği söylenebilmektedir. Türkiye'nin üye ülkelerden en yüksek ticaret yoğunluk düzeyine sahip olduğu ülkenin Gürcistan olduğu görülmektedir.

Türkiye ile Kuzey Makedonya ticari yoğunlukları Tablo 4'te görülmektedir. Ticaret yoğunluk endeks değeri 2019 yılında 4,49 düzeyindeyken 2023 yılında 4,89 düzeyinde olmuştur. Genel olarak ticaret yoğunlukları 2019-2023 yılları arasında benzer seyretmiş olsa da 2019 yılından 2022 yılına kadar artış göstermiş ve 2022 yılında 5,32 olmuştur. Türkiye ile Kuzey Makedonya ticaret yoğunluk endeks değeri söz konusu yıllarda 1'in üzerinde olmuştur. Aralarındaki ticaret akışının dünyadaki ticaret akışına göre beklenenden daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu da iki ülke arasında ticari ilişkilerin iyi ilerlediğini göstermektedir.

Türkiye'nin Moldova ile ticaret yoğunluk endeks değeri 2019 yılında 6,10 düzeyindeyken 2023 yılında 6,76 düzeyine çıktığı Tablo 4'te görülmektedir. Türkiye'nin Moldova ile ticaret yoğunluğunun en yüksek olduğu yıl 2022 yılı olmuştur. 2022 yılında endeks değeri 6,99 düzeyinde gerçekleşmiştir. Genel olarak endeks değerlerine bakıldığında benzer düzeyde seyrettiği görülmektedir. Türkiye'nin Moldova ile ticaret yoğunluk düzeyinin 1'den yüksek olması dünyadaki önemine göre beklenenden daha yüksek düzeyde ticaret yoğunluğuna sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye ve Moldova'nın nispeten iyi ticaret ilişkilere sahip olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin Romanya ile endeks değerine bakıldığında, yıllar itibari ile benzer seyrettiği Tablo 4'te görülmektedir. Fakat 2022 yılında diğer yıllara göre daha yüksek ticaret yoğunluğuna sahip oldukları görülmektedir. 2019 yılında 4,37 olan endeks değeri 2022 yılında 5,09 düzeyine çıkmış ve 2023 yılında biraz düşüş göstermiş ve 4,80 değerinde olmuştur. Türkiye'nin Romanya ile ticaret yoğunluk endeks değerinin 1'den yüksek olması ikili ticaretin dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 4'te Türkiye'nin Rusya ile ticaret yoğunluk endeks değerlerine bakıldığında, 2019 yılında 1,07 olduğu görülmektedir. Ticaret yoğunluk düzeyi 2019 yılında düşük olsa da 2023 yılına gelindiğinde 4,77 düzeyine çıkmıştır. İkili ticaretin yıllara göre güçlendiği buradan anlaşılmaktadır. Endeks değeri yıllar itibari ile yükselmiş ve ilk olarak 2022'de 4,56 düzeyine çıkmıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere ticaret yoğunluk endeks hesaplamasının sonucunun 1'den yüksek olması ticaret yoğunluğunun dünyadaki önemine göre beklenenden daha yüksek olduğu ortaya koymaktadır. Buradan da Türkiye ile Rusya'nın ticari ilişkilerinin yıllar itibari ile daha iyiye gittiği anlaşılmaktadır.

Türkiye ile Sırbistan ticaret yoğunluk değeri Tablo 4'te yer almaktadır. 2019 yılında 5,09 olan ticaret yoğunluk endeks değerinin 2023 yılında da 5,18 düzeyinde olduğu görülmektedir. Buradan anlaşılacağı

üzere ticari ilişkiler son beş yılda benzer şekilde seyretmiş ve kayda değer bir düşüş veya yükseliş olmamıştır. Ticaret yoğunluk düzeyinin 1'den yüksek olması Türkiye'nin Sırbistan ile dünyanın geri kalanına göre daha yoğun bir ticaret gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Türkiye ile Ukrayna'nın ticaret yoğunluğuna bakıldığında, Tablo 4'te endeks değerinin 2019 yılında 3,68 düzeyinde olduğu görülmektedir. İlerleyen yıllarda ticaret yoğunlukları artmış ve 2022 yılında endeks değeri 5,68 olmuştur. 2023 yılında ise tekrar bir düşüş göstererek ticaret yoğunluk düzeyi 4,93 olmuştur. Türkiye ve Ukrayna'nın ticaret akışının yıllar itibari ile artış gösterdiği görülmektedir. Ticaret yoğunluk endeks hesaplamasına göre sonucun 1'den yüksek olması dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğunu göstermektedir. Bunlar doğrultusunda Türkiye ve Ukrayna'nın yıllar itibari ile ticari ilişkilerinin daha iyi ilerlediği söylenebilir.

Türkiye'nin Yunanistan ile ticaret yoğunluk endeksi Tablo 4'te yer almaktadır. Endeks değerine bakıldığında, 2019 yılında 3,75 düzeyindeyken 2023 yılında 4,19 görülmektedir. Endeks değeri 2022 yılına kadar zaman zaman hafif dalgalanmış olsa da 2023 yılında artış göstererek 4,19 düzeyine ulaşmıştır. Türkiye'nin Yunanistan ile ticaret yoğunluk düzeyinin 1'den yüksek olması dünyaya göre beklenenden daha yüksek ticaret yoğunluğunun olduğunu göstermektedir.

5. Tartışma

Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile ticaret yoğunlukları hesaplanarak sonuçlara bulgular bölümünde yer verilmiştir. Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile ticaret yoğunluğu Ermenistan hariç diğer ülkeler ile dünyadaki önemine göre beklenenden daha yoğun olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin yalnızca Ermenistan ile ticaret yoğunluğunun düşük çıkması diğer ülkeler ile ticari ilişkilerinin ve siyasi ilişkilerinin görece daha iyi ilerlemesinden kaynaklı olabilir. Ayrıca, 1993 yılında Ermenistan-Azerbaycan savaşının yayılması ve Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesinin işgal edilmesi üzerine Türkiye- Ermenistan kara sınırı kapatılmıştır. Fakat Türkiye-Ermenistan normalleşme süreci doğrultusunda, 2022 yılında iki ülke arasında havayolu kargo ticaretinin başlatılması kararlaştırılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024c).

Türkiye'nin KEİ ülkeleri arasından en yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğu ülkelerden birinci sırada Gürcistan ikinci sırada Azerbaycan yer almaktadır. Türkiye'nin KEİ ülkeleri arasında en yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğu Gürcistan ile arasındaki ilişkiler stratejik ortaklık düzeyindedir. Türkiye Gürcistan'ın 2007 yılından beri en büyük ticaret ortağıdır. Aynı zamanda Türkiye, Gürcistan'a en çok yatırım yapan ülkelerden biridir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024d). Türkiye'nin, KEİ ülkeleri arasından ikinci en yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğu ülke Azerbaycan'dır. Türkiye, Azerbaycan ile çok boyutlu ve stratejik bir ilişkiye sahiptir. Ayrıca, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ile aralarında tesis edilen üçlü işbirliği mekanizmaları sayesinde bölgesel olarak istikrar, refah ve barışa katkı sağlanmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024e). Türkiye'nin KEİ ülkeleri arasından Gürcistan ve Azerbaycan ile yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olmasının nedenleri arasında bu hususlar göz önünde bulundurulabilir.

Türkiye ile Arnavutluk'un ticaret yoğunluğu 2019 yılından 2022 yılına kadar göre artmış fakat 2023 yılında düşüş göstermiştir. Bunun nedeni, 2023 yılında meydana gelen deprem felaketinden kaynaklı ihracatın düşüş göstermesi olabilir. International Trade Center (2024) verilerine bakıldığında, 2022 yılında demir ve çelik ihracatının yaklaşık 266 milyon dolar gerçekleştiği, 2023 yılında ise 118 milyon dolar gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, 2023 yılında Arnavutluk'a beklenenden daha düşük bir ihracat gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile 2022-2023 yıllarında ticaret yoğunluğu artmıştır. Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşında tarafsız bir politika sergilemiş olması ve diğer devletlerin yanı sıra ticari ilişkilerini devam ettirmiş olması (Bağış, 2022) ticaret yoğunluklarının artmasında önemli etken olabilir.

Türkiye'nin üye ülkelerden Arnavutluk, Gürcistan, Kuzey Makedonya, Moldova, Sırbistan ile Serbest Ticaret Anlaşması bulunmaktadır. Ukrayna ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakere sürecini onaylanmış ve iç onay süreci ise devam etmektedir. Türkiye'nin Azerbaycan ile Tercihli Ticaret Anlaşmasına sahiptir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024f). Türkiye ve Avrupa Birliği arasında 1995 yılında Gümrük Birliği anlaşması yapılmıştır. Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın AB üyesi olması nedeniyle

Türkiye ile bu ülkeler arasında Gümrük Birliği hükümlerine göre ticaret gerçekleşmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024g). Rusya ve Ermenistan dışında diğer üye ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşması, Tercihli Ticaret Anlaşması ve Gümrük Birliği'nin olması ticaret yoğunluklarının dünyanın geri kalanına göre yüksek olmasında etkili faktörlerden olduğu söylenebilir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Karadeniz Havzası'nda barışı ve istikrarı sağlama hedefi üzerine yaptığı çalışmaların, Türkiye'nin üye ülkeler ile ticaret yoğunluk düzeyini olumlu etkilemiş olabileceği de düşünülmektedir.

6. Sonuç

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler ve yakın olan ülkelerin Karadeniz Havzası'nda iyi ilişkiler sürdürmesi, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gibi amaçlar ile barışın ve istikrarın sağlanmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda, üye ülkelerin ticari ilişkilerinin ne düzeyde ve hangi performansta olduğunu ortaya koymak önem arz etmektedir. Karadeniz Bölgesi geçmişten beri ticaret için önemli bir bölge olmuştur. Asya ve Avrupa arasında bir geçiş noktası olması birçok ticari işbirliği ve anlaşmalar yapılmasını sağlamıştır. Tüm bunlar doğrultusunda, Türkiye'nin KEİ ile ticareti incelenerek üye ülkeler ile ticaret yoğunluğu analiz edilmiştir.

Türkiye'nin KEİ ile ticareti incelendiğinde 2019 yılından 2023 yılına kadar ticaret hacmi artış göstermiştir. Bunun yanında söz konusu yıllarda dış ticaret açıkları meydana gelmiştir. Fakat dış ticaret dengesindeki açıkların Rusya'dan yüksek düzeyde ithal edilen mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubundan kaynaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak Türkiye KEİ ülkeleri ile ticaretinde dış ticaret fazlası vermiştir. Türkiye'nin toplam ihracatında KEİ'nin payı yıllara göre artış göstermiş ve 2023 yılında %15,45 düzeyinde olmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere, KEİ Türkiye'nin ihracatında önemli bir paya sahiptir. KEİ'nin toplam ihracatında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracatın payı ise yıllara göre artış göstermiş ve 2023 yılında %6,06 düzeyinde olmuştur. Bu bulgular, Türkiye'nin dış ticaretinde KEİ'nin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile 2019-2023 yılları ticaret yoğunluk analizine göre, Ermenistan hariç 11 ülkenin ticaret yoğunluk endeks değeri 1'in üstündedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin Ermenistan hariç, Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Kuzey Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Ukrayna ve Yunanistan ile dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yüksek ticaret yoğunluğuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz bulgularına göre, Türkiye'nin KEİ üyesi ülkelere ticaret yoğunluk endeks değerlerinin en yüksek olduğu ülke Gürcistan'dır. Türkiye'nin Gürcistan ile stratejik ortaklık düzeyinde bir ilişkiye sahip olması ve 2007 yılından beri Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı olması, aralarında Serbest Ticaret Anlaşması olması göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. Türkiye'nin KEİ ülkeleri arasından dünya ortalamasına göre beklenenden daha yoğun ticaret gerçekleştirdiği bir diğer ülke ise Azerbaycan olmuştur. Türkiye Azerbaycan ile çok boyutlu ve stratejik bir ilişkiye sahiptir, ayrıca Azerbaycan ile Tercihli Ticaret Anlaşmasına sahip olması da ticaret yoğunluğunun yüksek olmasında göz önünde bulundurulması gereken hususlardandır. Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile ticaret yoğunluğu endeks değerleri 2022-2023 yıllarında artış göstermiştir. Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşında tarafsız bir politika sergilemiş olması ve diğer devletlerin yanı sıra ticari ilişkilerini devam ettirmiş olması, ticaret yoğunluklarının artmasında önemli bir faktör olmuş olabilir. Tüm bunlar sonucunda, Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile ticaret ilişkilerinin güçlendiği ve Ermenistan hariç KEİ ülkeleri ile dünyanın geri kalanına göre beklenenden daha yoğun ticaret gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Gürcistan ve Azerbaycan ile hem güçlü ilişkilere sahip olması hem de ticaret anlaşmasına sahip olması, ticaret yoğunluk endeks değerinin yüksek olmasında etkili faktörlerden olabilir. Bu doğrultuda, KEİ ülkeleri ile ticaret anlaşmalarının geliştirilmesi ve daha kapsamlı hale getirilmesi faydalı olabilir. Aynı zamanda, düşük ticaret yoğunluğuna sahip üye ülkeler ile ticaret anlaşmalarının düzenlenmesi ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesi adına politikaların geliştirilmesi ticaret yoğunluk değerinin yükselmesinde yarar sağlayabilir. KEİ'nin ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, bölgelerarası ticaretin artırılması gibi hedefleri doğrultusunda geliştirilebilecek politikalar da üye ülkeler arasında ticaret yoğunluk düzeyinin yükselmesinde etkili olabilir.

Bu çalışma, Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile ticari ilişkisini anlamak ve performansını ölçmek için önem arz etmektedir. Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile ticaret yoğunluğu, ticaret yoğunluk endeks hesaplaması yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu husus çalışmanın kısıtlarından biridir. Bu doğrultuda gelecek çalışmalar açısından, Türkiye'nin KEİ ülkeleri ticaret performansı farklı endeksler ve göstergeler ışığında analiz edilerek hem uygulama alanına hem de literatüre katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Bağış, B. (2022). *Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul: SETA.
- Bashimov, G. (2022). Orta Asya devletleri ile Hindistan arasındaki ticaretin değerlendirilmesi: Ticaret yoğunluk yaklaşımı. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 51-60.
- Brown, A.J. (1949). *Applied economics: Aspects of world economy in war and peace*. London: George Allen and Unwin.
- Black Sea Economic Cooperation (BSEC). (2024). <https://www.bsec-organization.org/bsec-at-glance> (Erişim Tarihi:30.07.2024)
- Çeştepe, H. (2012). Türkiye'nin seçilmiş Ortadoğu ülkeleriyle ticaretinin analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23-43.
- Demir, M. A. (2020a). Türkiye ile seçilmiş Orta Doğu ülkeleri arasındaki ticaret yoğunluğunun analizi. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Demir, M. A. (2020b). Ticaret yoğunluğunun analizi: Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (47), 291-308.
- Genç, A., Avcı, T., & Sevgin, H. (2017). Karadeniz ekonomik işbirliği üye ülkelerine ilişkin etkinlik analizi: TOPSIS, ARAS ve MOORA yöntemleriyle bir uygulama. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 4(2), 15-40.
- Genç, M., Artan, S., & Berber, M. (2011). Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesinde ticaret akımlarının belirleyicileri: Çekim modeli yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 207-224.
- International Trade Center. (2024). <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 29.07.2024)
- Kojima, K. (1964). The pattern of international trade among advanced countries. *Hitotsuboshi Journal of Economics*. 5(1),16-36.
- Ruppel, O. C. (2018). *International trade, environment and sustainable development*. In O. C. Ruppel & E. D. K. Yogo (Eds.), *Environmental law and policy in Cameroon - Towards making Africa the tree of life | Droit et politique de l'environnement au Cameroun - Afin de faire de l'Afrique l'arbre de vie* (1st ed., pp. 771–813). Nomos Verlagsgesellschaft mbH. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv941sr6.42>
- Tatar, H. E. (2021). Dış Ticaret Yoğunluk Analizi: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler Analizi. *Fiscaoeconomia*, 5(2), 522-537.
- The World Bank. (2013). Trade Indicators. https://wits.worldbank.org/wits/wits/wits/help/Content/Utilities/e1.trade_indicators.htm (Erişim Tarihi: 09.08.2024)
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). (2024). Dış ticaret istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> (Erişim Tarihi: 8.08.2024)

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024a). *Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)*. <https://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.07.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024b). *Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)- örgütünün dünü, bugünü ve geleceği*. <https://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirlici-kei---orgutunun-dunu-bugunu-ve-gelececi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 31.07.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024c). *Türkiye-Ermenistan siyasi ilişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.08.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024d). *Türkiye-Gürcistan siyasi ilişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.08.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024e). *Türkiye-Azerbaycan siyasi ilişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.08.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024f). *Serbest Ticaret Anlaşmaları*. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari> (Erişim Tarihi: 01.10.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024g). *Gümrük Birliği*. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/gumruk-birligi> (Erişim Tarihi: 01.10.2024)
- Yılmaz-Bozkuş, R. (2019). Turkey's relations and energy cooperation with the BSEC. *Insight Turkey*, 21(3), 177-194. <https://www.jstor.org/stable/26776109>

© 2020 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).